

DOBOS EDGÁR

TÖRTÉNETEKBE ÁGYAZOTT HIEDELMEK ÉS
ÖKOLÓGIAI TUDÁS EGY GYIMESI MESEMENDŐ
NYOMÁN*

Magyar Zoltán: *Történetmondás és ökológiai tudás. Egy mesélő ember Farkasokpatakán*, Magyar Népköltészet Tára XX., Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Balassi Kiadó, Budapest, 2022, 424 oldal

„Utolsó órában” vagyunk nemcsak a népzenei leletmentő gyűjtések, de a hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás megismerése és a népi mesemondók megszólaltatása terén is. A Gyimesfelsőlokon, azon belül Farkasokpatakán élő Tankó Fülöp Gyugyu történeteit bemutató kötet közel három évtizedes gyűjtés és ismeretség eredménye. Magyar Zoltán néprajzkutató 1995 nyarán a széphavasi Szent László-búcsú alkalmával figyelt fel a jó kedélyű, illuminált társaságban Szent László pogányok előli menekülésének történetét nagy átéléssel előadó mesemondóra. A rákövetkező téli gyimesi kiszálláson már ismerősként toppant be a Tankó-portára a hótól roskadozó völgy felső végében, ahol az elkövetkező években rendszeres vendég lett.¹ A kéziratot ugyan lezárta a szerző 2022 februárjában, az anyaggyűjtést csupán felfüggesztette: a lenyűgöző tudású „adatközlő” azóta is képes hozzátenni a közkinccsé tett ismeretanyaghoz (a két ember közt megkötött barátság indokolja az idézőjel használatát).

A Balassi Kiadó és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont gondozásában megjelent kötet a magyar folklórban nagy múltra visszatekintő egyéniségekutató iskola módszertana szerint készült. A gyimesi mesemondóról és auto-didakta népművészeiről szóló monográfia előzménye az *Így beszéltek Farkasokpatakán* címmel 2008-ban megjelent kötet.² Az új, bővített és átdolgozott ki-

* Saját pozícióm alapján nem vagyok teljesen kívülálló e recenzió írásakor: személyes barátság fűz mind a néprajzkutatóhoz, mind a mesemondóhoz. Részt vettem a 2014-es és 2017-es gyimesfelsőloki és csinódi gyűjtéseken, 2015 nyarán pedig „elhordoztam” a Nagymaroson vendégeskedő Gyugyu bácsit a Börzsöny, a Dunakanyar és a Balaton északi partvidékének tájain, Hollókőn és a szentkúti búcsújáróhelyen.

¹ *A teremtő népi képzelet. Magyar Zoltán néprajzkutatóval beszélget Szegedi László*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2015, 86. p.; MAGYAR Zoltán: *Egy hagyományörző egyéniség Farkasokpatakán*, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás, Egy mesélő ember Farkasokpatakán*, Magyar Népköltészet Tára XX., Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Balassi Kiadó, Budapest, 2022, 17–31. p., 24. p.

² Uő.: *Így beszéltek Farkasok patakán. Tankó Fülöp Gyugyu történetei*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2008.

dás 420 történetet tartalmaz a korábbi 170 helyett. Az újabb gyűjtések közreadásán túl a legfontosabb újdonság az ökológiai vetület megjelenése. Gyugyubácsi nagyfokú természetismeretének jelzéseként külön tanulmány világít rá a gyimesi természeti környezetre reflektáló történetekben és a kirándulások során „elejtett szavakban”³ rejlő ökológiai tudásra, világgépre. A bevezető tanulmányok közt olvasható egy székérrel és gyalogszerrel megtett széphavasi kirándulás folklorisztikai elemzése is, az eredeti közlés óta megjelent szakirodalom figyelembevételével. A mostani kötetnek egyéb előmunkálatai is voltak. A gyimesi mesemondó által elmondott történetek szép számban olvashatóak más kötetekben is,⁴ repertoárjára a szerző nagymértékben támaszkodott két mondarendszerező kézikönyve összeállításakor is.⁵ A 424 oldalnyi terjedelmű könyvet 73 terepfotó és portré illusztrálja, a tájékozódást segítő Függelék magában foglalja a folklórszövegek jegyzeteit, a tájszavakat és jelentésüket, valamint az irodalomjegyzéket.

Az Erdély és Moldva érintkezési sávját jelentő Gyimes, a Csíki-havasok határszéle javarészt a csíki székelyek kirajzásaként létesült, a transzhumáló román pásztorok vándorlása által is érintett „mezsgyevilág”,⁶ kulturális kontaktzóna. A magyar nyelvterület peremén élő gyimesi csángók a magyarság több tekintetben kitüntetett néprajzi csoportjaként ismertek, akiket gyakran egyfajta kulturálisan megőrző, nemzetpolitikailag őrálló szerepben ábrázolnak.⁷ A körülbelül 14 000 főnyi gyimesi csángóság szállásterületét övező sajátos kutatói érdeklődés a néprajz mellett a népzene, etnobotanika, kulturális

³ TÁNCZOS Vilmos: *Elejtett szavak. Egy csíki székely ember nyelve és világgépe*, Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2008.

⁴ MAGYAR Zoltán: *A csángók mondavilága. Gyimesi csángó népmondák*, Magyar Népköltészet Tára III., Balassi Kiadó, Budapest, 2003; Uő.: *Erdélyi népmondák I.*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2011; Uő.: *Népköltészeti gyűjtés. Mesék és mesemondók*, Documentatio Folkloristica I., MTA Néprajztudományi Intézet, Budapest, 2015; Uő.: *Népköltészeti gyűjtés II. Népmondák*, Documentatio Folkloristica II., Kairosz Kiadó, Budapest, 2018.

⁵ Uő.: *A magyar történeti mondák katalógusa*, I-IX. kötet, Kairosz Kiadó, Budapest, 2018; Uő.: *Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus. Típus- és motívumindex*, I-IV. kötet, Kairosz Kiadó, Budapest, 2021.

⁶ Mezszyevilágnak tekinthetők mindazok a történeti magyar nyelvterület periferiáján elhelyezkedő multietnikus régiók, illetve települések, „ahol az újkori telepítések, migrációk és asszimilációs folyamatok révén többnyelvű, vegyes kulturális repertoárral, gyakran többes nemzeti lojalitással rendelkező csoportok, közösségek jöttek létre.” ILYÉS Zoltán: *Mezszyevilágok. Etnikus interferenciák és nemzeti affinitások térbeli mintázatai a Kárpát-medencében*, Lucidus Kiadó, Budapest, 2008, 7. p.

⁷ Uő.: *Közeli idegenek, távoli ismerősök. A székelyek és a magyarországiak sztereotípiái a gyimesi csángókról*, In: Uő.: *Mezszyevilágok...*, 186-198. p., 186. p.; Uő.: *A gyimesi „ezeréves határ” olvasatai*, In: Uő.: *Mezszyevilágok...*, 168-185. p., 184. p.

antropológia és más tudásterületek felől⁸ Gyimes folklorisztikai jelentőségének, egyedi motívumokban gazdag kultúrájának, a gyimesi hiedelemvilág és ökológiai gazdálkodás Erdély más néprajzi tájaihoz képest is különleges jellegének tulajdonítható. Országnyi méretű néprajzi nagytájként már Erdély kultúrája és az ott élő magyarság néphite is sok tekintetben unikális: „lényegében minden olyan témakör, típus, hiedelemalak megtalálható benne, amely nyugatabbra is megvan, csak éppen a Királyhágótól keletre sokszor költőibb, részletezőbb, organikusabb formában. Az ott élő emberek teremtő képzelete, az erdélyi képes beszéd nyelvi hozadéka [...] következtében szinte bizonyosan állítható, hogy Erdély a folklór ezen ágában is Európa talán legkülönlegesebb szeglete.”⁹ A gyimesi csángóktól feljegyzett hiedelemanyag szigetszerű jellege, archaikus képzetekben bővelkedése és a gyimesi csángók körében a hiedelmekben való hit összefonódása a rituális gyakorlattal¹⁰ megerősíteni látszik az összefüggést, miszerint a Kárpát-medence magyar nyelvterületein „minél keletebbre fekvő tájegységről van szó, annál inkább bővelkedik az ottani néphit archaikus jegyekben és a hiedelmeknek a hétköznapi életet befolyásoló szerepében”¹¹.

Magyar Zoltán Gyimesbe irányuló gyűjtőútjain a Tatros fő völgyén kívül minden gyimesi patak völgyet sorra vett, beleértve olyan néprajzi szempontból különösen izgalmas gyimesi kirajzásokat, mint a hárompataki községek (Magyarcsüvés, Gyepece és Kostelek) vagy az Úz-völgyi havasi telepek (Csinód). Az általa megtalált mesemondó, az élénk szellemű, minden iránt érdeklődő, eredeti, megragadó egyéniségével és pödört bajszával kitűnő, a gyimesi tájnyelvet ízesen, archaikus formában beszélő Tankó Fülöp Gyugyu igazi népi polihisztnak tekinthető.¹² A farkasokpataki mesélő ember gazdálkodással, pásztorkodással (kalibázós állattartás, falubeli családok jószágainak az őrzé-

⁸ Itt említek meg néhány munkát, a teljesség igénye nélkül: BABAI Dániel – MOLNÁR Ábel – MOLNÁR Zsolt: *„Ahogy gondolja, úgy veszi hasznát”*. *Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben*, MTA Bölcsészstudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet és MTA Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet, Budapest, 2014; ILYÉS Zoltán: *A tájhasználat változásai és a történeti kultúrtáj 18-20. századi fejlődése Gyimesben*, Eszterházy Károly Főiskola, Eger, 2007; VIRÁGVÖLGYI Márta: *Gyimesi népzene 1-2.*, Magyar Hangszermíves Céh, Budapest, 2019.

⁹ MAGYAR Zoltán: Az erdélyi hiedelemmondák rendszere, In: Uő.: *Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus IV. Index, konkordancia, tanulmányok*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2021, 298–470. p., 353. p.

¹⁰ Uő.: *Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus I. A természetfeletti világ*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2021, 33. p.

¹¹ Uő.: *Az erdélyi hiedelemmondák rendszere...*, 352. p.

¹² Hasonlóan sokoldalú tehetség, kivételes memóriájú és tudású volt a másik jelentős gyimesi csángó mesemondó, Karácsony Gyula. A csinódi polihisztor szerteágazó tevékenysége is kiterjedt a gazdálkodásra, pásztorkodásra és faragásra, emellett a zenéhez is konyított, gardont készített és nyolc ujjal hegedült, verset írt, alkalmasint ellátta a vőfélyi és kántori munkát. Történeteinek a felgyűjtése szó szerint az utolsó órában történt: a 2001 telén történő anyaggyűjtést követő májusban már halálhírért hozta a posta.

se) és fafaragással is foglalkozott, márciusban pedig előszeretettel ment „agancsászni” a maga eszkábálta síléceken.¹³ A Tankó-portán nem megy ritkaságszámba a betérő szomszéd vagy más falubeli: a munka fáradtságát oldó esti poharazgatás a társas összejevetel fontos szervezőereje és a történetmesélés termékeny közege. A gazdag repertoárral rendelkező mesemondó és nótáfa a huszonhét évet átfogó gyűjtés során sok olyan történetet és hagyományt is elmondott, melyeket már csak ő tudott egész Erdélyben.

Történetrepertoárja java részét eredetmagyarázó, történeti, helyekhez kötődő, a bűn és bűnhődés témája köré szerveződő, betyárokról, rablókról és elrejtett kincsről szóló mondák teszik ki. A Gyimesfelsőlokon szembeötlően gazdag, részben a környékbeli havasok néhány nevezetes helye által ihletett Szent László-mondakör Gyugyu bácsi ismeretanyagába is szervesen beépült. A lovagkirály a gyimesiek történelmi emlékezetének első számú népi hőse,¹⁴ vele kapcsolatos a kövek megszilárdítását elbeszélő hagyomány is, mely magyar nyelvterületen egyedül Gyimesben fordul elő.¹⁵ A helyi mondák között szerepel Gyimes benépesülésének az elbeszélése, amely a birtokos csíki székelyek és a csíkiak közbirtokosságán élő, kiszolgáltatott bérlő csángók közti terület- és legelőhasználati vitáknak, a természeti javakhoz való hozzáférés kompetitív konfliktusainak a lenyomata.¹⁶ A hegyvidéket valaha összefüggő módon borító erdőrengeteg kiirtásával párhuzamosan benépesültek a patak-völgyek, melyek többnyire az első ott megtelepedő családról kapták a nevüket.¹⁷ A repertoár másik fontos részét alkotják a szintén tetemes számban olvasható hiedelemtörténetek, mesék, tréfás elbeszélések, erdei állatokról szóló igaz történetek, személyes hallomás és megtapasztalás által ihletett elbeszélések. A változatos tematikájú hiedelemtörténetek között kerül bemutatásra a természetfeletti lények (kísértet, ördög, lidérc), a történeti mitikus lények (tör-

---

MAGYAR Zoltán: *Csinódi népköltészet. Az Úz-völgyi csángók folklórhagyományja*, Magyar Népköltészet Tára IX., Balassi Kiadó, Budapest, 2009; *A teremtő népi képzelet...*, 87–88. p.; MAGYAR Zoltán: *Egy hagyományörző egyéniség Farkasokpatakán*, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 31. p., 27–28. p.

¹³ Találkozás a farkasokkal, In: MAGYAR Zoltán: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 289. p.

¹⁴ A történeti hősök sorában Szent Lászlón kívül az igazságos és szegényeket pártoló Mátyás király, a székelyek által meggyilkolt Báthori Endre fejedelem és a többnyire negatív megítélésű Mária Terézia köré terebélyesedett mondakör, a történelmi események közül a 16–17. századi tatárjárásokról és a II. világháború frontléményeiről és gyimesi harcairól szóló történetek kapnak hangsúlyos szerepet Tankó Fülöp Gyugyu repertoárjában. MAGYAR Zoltán: *Tankó Fülöp Gyugyu történetei*, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 31–44. p., 36–37. p.; Uő.: *Egy széphavasi kirándulás folklorisztikai elemzése*, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 70–97. p., 88. p. és 94. p.

¹⁵ Szent László megszilárdítja a köveket, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 109. p.

¹⁶ Gyimes benépesülése, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás*, 138. p.; *Miért van kevés birtokuk a csángóknak*, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 140–141. p. Vö.: ILYÉS Zoltán: *Közeli idegenek...*, 186. p.

¹⁷ Farkasokpataka és Bothavaspataka eredete, In: MAGYAR: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 138. p.

pe, óriás, tündér), a boszorkányok, a mágikus erejű emberek (tudós pásztor, halottlátó, jósasszony, román pap), a különféle szörnyek, mitikus állatok és növények narratív hagyományköre és a tabumondák, a mindennapi mágiáról szóló folklórszövegek.¹⁸

A könyv legizgalmasabb része a tanulmány, mely azt vizsgálja, miként jelenik meg a gyimesi mesemondó természeti környezettel való viszonya és a hagyományos ökológiai tudás a részben örökölt, részben saját élményeken alapuló elbeszélésekben. Először kerül összegzésre a természeti környezetre reflektáló, a repertoár mintegy harmadát kitevő szövegcsoport. E változatos tematikájú ismeretanyag részét képezik az égitestek, természeti jelenségek és térfelszíni elemek (például: holdfolt, üstökös, csillagok, mennydörgés, eső) létrejöttéről szóló eredetmagyarázó történetek, a nevezetes földrajzi helyekkel és azok nevével kapcsolatos folklórszövegek és a Gyimesben honos állatokról és növényekről szóló elbeszélések. Az innovatív, néprajz és ökológia határmezsgyéjén mozgó kutatási megközelítésnek vannak előképei, gondoljunk csak Andrásfalvy Bertalan a Duna mentén évszázadokon keresztül honos fokgazdálkodást feltáró kutatására,¹⁹ és jelenlegi szószerzői, a pásztorok ökológiai tudásának és az állatok legeltetésével (például: hagyásfás legelők és legelőerdők használatával) kapcsolatos ismereteinek néprajzi szempontú vizsgálatát folytató Babai Dániel, Molnár Zsolt, Varga Anna és mások személyében.²⁰

A Farkasokpatakán élő mesemondó ökológiai tudásának meghatározó részét a környező táj élővilágának mély és részletekbe menő ismerete adja, amelyre a szabad ég alatt munkavégzéssel és „vigyázkodással” (nézelődés-

¹⁸ A boszorkányok több típusa is megjelenik: a gyimesi néphit szerint a tej mágikus elvételeiben jártas fermekás, a szerelmi varázslástól a fekete mágiáig terjedő skálán rontással foglalkozó gurucsás, és a pillanatnyi szeszélyből lovak sörényét befonó vagy más módon játékosan gonoszkodó – egyszersmind a tündérek „elboszorkányosodását” jelző – szépasszony hiedelemalakja. MAGYAR: *Az erdélyi hiedelemmondák rendszere...*, 416. p.

¹⁹ ANDRÁSFALVY Bertalan: *Duna mente népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében az ármentesítés befejezéséig*, Tolna Megyei Levéltár, Szekszárd, 1975. L. még: BALI János: *A Börzsöny-vidéki málnatermelő táj gazdaságnéprajza*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

²⁰ BABAI-MOLNÁR-MOLNÁR: i.m.; VARGA Anna – SAMU Zoltán Tamás – MOLNÁR Zsolt: A fás legelők és legelőerdők használata magyarországi pásztorok és gazdálkodók tudása alapján, *Természetvédelmi Közlemények*, 23. évfolyam, 2017, 242–258. p.; ULICSNYI Viktor – MOLNÁR Zsolt: Vadon élő állatokhoz kapcsolódó hagyományos tudás a Hortobágyon, In: TÓTH Albert – TÓTH Csaba Albert (szerk.): *A Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótábor 45 éve*, Alföldkutatásért Alapítvány, Kisújszállás, 2019, 166–177. p.; MOLNÁR Zsolt – BABAI Dániel: Inviting ecologists to delve into deeper into traditional ecological knowledge, *Trends in Ecology & Evolution*, 2021, 36 (8), 679–690. p.; MOLNÁR Zsolt – SZABADOS Klára – KIS Alen és mások: Erdei és mocsári sertéstartás a Szerémségben. A svinjarok hagyományos ökológiai tudása, *Századok*, 2022, 156 (5), 893–908. p. L. még: BALOGH Pál Géza – KISS Rebeka Márta – GONDA Bence László – WERLEIN Anna: „Bennem van a föld szeretete...” *Kőspallag gyümölcsészete*, Kőspallag Község Önkormányzata, 2021.

sel) eltöltött idők során tett szert.²¹ A patak völgyet ritkán elhagyó és az őt körülvevő természeti világ iránt fokozott érdeklődésű emberről beszélünk, mely érdeklődés a faragványain is kifejeződik növények és még inkább erdei vadállatok motívumaiban. Tankó Fülöp Gyugyu természetismeretének java része az általa elmondott történetekből és a vele folytatott kötetlen beszélgetésekből rajzolódik ki, de növényekre és állatokra vonatkozó ismeretanyaga természetesen meghaladja narratív, történetekbe ágyazott tudását.²² Csakis Gyimesből ismert a magyar nyelvterületen az eső eredetének Gyugyu bácsi által elmondott mondája: az esőt Szent Péter őrzi egy hordóban, és azután ered meg az égből, hogy „Szent Péter elcsavargott, s a gyerekek a dugót kिरántották, s azé' esik olyan erőst!”²³ Ugyancsak gyimesi specifikumnak tűnik a sárkánnyá átalakuló kígyó képzete: a Gyimesben közkeletű vélekedés szerint a kígyó, „hét évig ha nem lássa emberi szem, akkor kifejlődik sárkánnyá”²⁴.

A néprajzkutató személyes megfigyelései alapján, szemléletes példákkal világítja meg, hogy a hagyományok a gyimesiek képzeletvilágában nem tekinthetők csupán hiedelemhátterüket vesztett történeteknek. Egy ízben a bükkhavaspataki házigazdák tavaszi nagytakarításban voltak éppen, amikor az udvaron felbukkant egy varangyos béka. A rácsodálkozás után felgyorsultak az események: vasvillát ragadtak, felnyársalták, majd tűzön égették el az állatot. A kutató nem feszegette a kegyetlen bánásmód okát, de hallgatólagosan mindenki tudta, mi áll a béka elpusztításának a hátterében.²⁵ A béka a gyimesi néphitben ártó szándékú lény, a tejelvétel jellemző módja, hogy a boszorkány (fermekás) elküldi a kiszemelt helyre a békáját, ami megszopja mások tehenét.²⁶ Más ízben a farkasokpataki Tankó-portán, a ház nyári konyhájában folyt az önfeledt beszélgetés, amikor megjelent a küszöbnél egy béka. A szomszédasszony riadtan felpattant, minden idegszála megfeszült, Gyugyu bácsi pedig iparkodott, hogy megsózza a békát („Hol vagy, hé, mert ebbe' a helybe' megfűszerezlek!”), aminek végül sikerült elmenekülnie.²⁷ A fejleményeket hitetlenkedve figyelő kutató utólag remekül megragadja a békával kapcsolatos hiedelmek aktiválódásának mozgatórugóit: „A történetek végső oka persze ez esetben is több volt pusztán asszonyi ijedelemnél, lévén hogy pillanatok alatt hosszú generációk óta a lokális kultúra részét képező hiedel-

²¹ A gyimesi gazdálkodók a legutóbbi időkig évente mintegy 210 napot töltöttek munkavégzéssel a kertben, a kaszálón, az erdőben és a legelőn, ami nagyban hozzájárul ahhoz, hogy ilyen jól ismerik természeti környezetüket. BABAI-MOLNÁR-MOLNÁR: im., 18. p.

²² MAGYAR Zoltán: Képzlet és természetismeret Tankó Fülöp Gyugyu repertoárjában, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...* 45–70. p., 50. p. és 54–55. p.

²³ Az eső eredete, In: MAGYAR: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 102. p.

²⁴ A sárkány eredete, In: MAGYAR: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 202. p.

²⁵ Uő.: *Képzlet és természetismeret...*, 59–60. p.

²⁶ A boszorkány békája, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 189–190. p.

²⁷ Uő.: *Képzlet és természetismeret...*, 60. p.

mek aktiválódtak, még akkor is, ha nem a saját portát érintette az. Másrészt pedig a fejőstehenet tartó házigazda reakciója is szinkronba került a gyimesi ősoktól hallottakkal, s a béka elpusztítására irányuló törekvés valójában nem is az állat, hanem az általa megtestesített veszély, a lehetséges gazdasági kár elhárítását szolgálta.”²⁸

Tankó Fülöp Gyugyu beszámolója általa megfogott, illetve felnevelt vadállatokról (róka, nyest, sasfőka, mókus). A madárvilágról szerzett elmélyült ismereteivel megfér a kakukk átváltozásáról szóló, Erdély más vidékein is ismert hiedelem: úgy tartják, a kakukk Keresztelő Szent János napjáig (június 24.) kakukkol, azt követően elhallgat, mert átváltozik a baromfira vadászó ülvé, azaz vércsévé.²⁹ A legérdekesebbek azonban azok a történetek, amelyekben megjelenik a gyimesi hegyvidéken élő vagy alkalmanként előforduló medvével és farkasokkal történő személyes találkozásra rezonáló lélektani feszültség.³⁰ Gyugyu bácsi egyszer a háza fölötti hegyoldalon lévő pityókaföldet megdézsmáló vaddisznót akarta elijeszteni, lesben állt éjjel, a várt vadállat helyett azonban egy medve érkezett, mely a viharlámpa gázszagát megérezve keresztülrohant a kerten és ledöntötte a kerítést is.³¹ Az állatokról szóló igaz történetekbe szőtt természetismeret eredője többnyire a gyimesi szájhagyomány, a farkasokra vonatkozó értesülések javarészt az édesapjától és a szomszéd öregektől származnak: „Az öregek mindig mondták, es tartották es, hogy nem szabad vágni az ollóval Szent András napján, Szent András hetin, mert akkor a farkasnak tátva marad a szája, s mikor jön, a juhokat megfogja s mind megeszi.”³² A moldvai csángók hiedelme szerint Szent András a farkasok ura, vezére, ő mondja meg nekik Szent András napjának (november 30.) éjszakáján, hogy az elkövetkező télen hol és kit ehetnek meg. A farkasok-pataki mesélő ember által is gyakorolt elhárító rítus értelmében tehát Szent András napján és hetében bekötik a farkas száját jelképező nyitott ollókat, így mágikus módon a farkas száját kötik be. Ennek ellenére hosszú a sora a gyimesi gazdákat ért kártételeknek: a farkasok megölik, elviszik a juhot, csikót (lovat), de még a kutyát is, sőt emberre is rátámadnak. A mesemondó részletgazdag leírását adja az öt farkassal történő egyszeri találkozásának, a galambszürke farkavezér viselkedésének: „az az öreg, a vezér vót biztos, mindegyikre a társára ránézett, szerre, mintha számolta vóna. S akkor megindult, s meg a többiek es, bé az erdőbe.”³³

²⁸ Uo., 61. p.

²⁹ Az átváltozó kakukk, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 208. p.

³⁰ Uő.: *Képzület és természetismeret...*, 61. p.

³¹ Találkozás a medvével, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 284–285. p.

³² A Szent András hetén bekötött ollók, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 288. p.

³³ Találkozás a farkasokkal, In: Uő.: *Történetmondás és ökológiai tudás...*, 289. p.

Keresve sem sikerült fogást találni a kötet elolvasása során, néhány apróságot leszámítva. Vannak szavak, melyek jelentése nem biztos, hogy világos az olvasó számára, így érdemes volna feltüntetni a tájszavak jegyzékében (például: lappancs, vagabonc). A „rekegő” szerepel ugyan a tájszavak között, jelentése azonban nincs megadva, bár éppen a szerző gyimesi kutatásai alapján tudható, hogy rossztett miatt kirekesztett lélekre utal.³⁴ A bevezető tanulmányok remek szellemi útravalót adnak, olvastatják magukat, megfogalmazásuk gördülékeny, szabatos, és a kötetben csak elvétve akad elírás (például: „teszthalott” a tetszhalott helyett). Gyugyu bácsi történetei pedig élvezetesek, magvasak, az olvasó kedvére válogathat közülük vagy „megreckírozza” hosszabb részek elolvasását. A *Történetmondás és ökológiai tudás* című könyvet olvasva láthatóvá válik a gyűjtői kiszálláson, állomásozó terepmunkán alapuló néprajzkutatás szépsége a lassanként valóban beteljesedő utolsó óra fényében. A személyes ihletettséggű, a valóságos világ megtapasztalását a képzelettel ötvöző történetekben, az alkotó módon felhasznált vándormotívumok és hagyományos hiedelmek világában „összegződik több száz év teremtő képzelete, az a kulturális örökség, amely folyamatosan változó és legalább annyira örök; amely számos aspektusában nemzeti, ám összességében és végső soron egy illusztris nemzetközi kánon és repertoár része.”³⁵

³⁴ A rekegő megváltást keresve bolyong, szabadulásának egyedüli módja azonban, ha egy másik (élő) lélek lép a helyébe. Váratlan helyen és pillanatban csap le áldozataira, akik többnyire kései órán úton lévők, magányos, ijedtségre hajlamos emberek. Baljós, hátborzongató, semmilyen állathoz vagy emberhanghoz nem hasonlítható éles hangjával (rekegés) megkísérti és „kétségbe ejti” a kiszemelt áldozatot. Ha az illető folyóvízhez nem ér (a rekegő a vízen nem tud átkelni) vagy szívét megerősítve haza nem jut, hatalmába keríti a rekegő, szörnyethal félelmében és az ő lelke válik rekegővé, a korábban kirekesztett lélek pedig megszabadul. A rekegő a legsajátosabb erdélyi kísértétféle, mely csakis Gyimesből ismert, főként az ún. Hárompaták településein (Kostelek, Magyarcsügés, Gyepece), valamint a Csíki-havasok eldugott zugaiban lévő szórványtelepeken (Csobányos, Úz völgye) élő csángók tudatában maradt fenn. Uő.: Az erdélyi hiedelemmondák rendszere..., 390–391. p.

³⁵ Uő., 300. p.